

บทที่ 1

บทนำ

ความสำคัญและที่มาของปัญหาที่ทำการวิจัย

* นิทานพื้นบ้านซึ่งเป็นข้อมูลทางคติชนวิทยาประเภทมุขปาฐะ จัดเป็นวัฒนธรรมประเภทหนึ่งที่มีบทบาทต่อประชาชนในสังคม ทั้งในแง่การให้การศึกษาอบรม การควบคุมพฤติกรรมทางสังคม อีกทั้งเป็นเครื่องมือในการแสดงออกถึงความกดดันภายในหรือความไม่พึงใจต่อสภาพแวดล้อม ตลอดจนเป็นเครื่องผ่อนคลายความตึงเครียดทางอารมณ์ของชาวบ้าน ดังนั้นการศึกษานิทานพื้นบ้านนอกจากจะช่วยให้เห็นความสำคัญและคุณค่าที่มีต่อสังคมแล้ว ยังช่วยให้เข้าใจถึงสภาพสังคมนั้น ๆ ด้วย

ในจำนวนนิทานพื้นบ้านเหล่านั้น นิทานตลก (Jest) ซึ่งตรงกับภาษาล้านนาว่า "เจี้ยก้อม" เป็นนิทานที่มีโครงร่างเฉพาะที่แตกต่างไปจากนิทานทั่วไป โดยที่นิทานตลกมีจุดมุ่งหมายหลักคือ เพื่อสร้างความตลกขบขันและความสนุกสนานให้แก่ผู้ฟัง มีที่วางทำงานองในเชิงล้อเลียน เสียดสี ซึ่งมักจะเกี่ยวข้องกับบุคคลระดับต่าง ๆ ตลอดจนเกี่ยวข้องกับปทัสฐานหรือระบบของสังคม นิทานตลกจึงมีประเด็นที่น่าสนใจหลายแง่มุม การศึกษานิทานตลกจะช่วยให้เข้าใจคนในสังคมนั้น ๆ มากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านโลกทัศน์และระดับจิตสำนึกของผู้คน ซึ่งอาจจะเป็นแนวทางในการจัดโครงการพัฒนาชนบทให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตของชุมชนได้

เหตุผลที่ผู้วิจัยเลือกศึกษานิทานตลกภาคเหนือเฉพาะจังหวัดเชียงใหม่ เพราะ

1. ดินแดนทางภาคเหนือเคยเป็นอาณาจักรอิสระ มีวัฒนธรรมและระบบการปกครองเป็นของตนเองมาก่อน โดยเฉพาะจังหวัดเชียงใหม่ เป็นจังหวัดที่เป็นศูนย์กลางของระบบเศรษฐกิจ การเมือง การปกครองและวัฒนธรรมของทางภาคเหนือเป็นเวลายาวนาน ขณะเดียวกันก็เป็นที่ยาวของความหลากหลายทางชนชาติหรืออาศัยอยู่ในท้องที่ต่าง ๆ นอกจากนี้จังหวัดเชียงใหม่กำลังมีการเปลี่ยนแปลงเนื่องจากอิทธิพลภายนอก ดังนั้น การศึกษานิทานตลกในจังหวัดเชียงใหม่ จึงน่าจะช่วยให้เข้าใจถึงสภาพความเป็นไปในสังคม ตลอดจนแนวคิดหรือปฏิกิริยาของชาวบ้านที่เกี่ยวข้องกับสภาพสังคมดังกล่าว ผู้วิจัยจึงเห็นว่าน่าจะมีการรวบรวมนิทานตลกภาคเหนือขึ้น เพื่อเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาค้นคว้าในระดับลึกต่อไป

2. เนื่องจากยังไม่มีกรเก็บรวบรวมนิทานตลกภาคเหนือในจังหวัดเชียงใหม่อย่างกว้างขวางครอบคลุมและเป็นระบบ ดังนั้นการรวบรวมและจำแนกประเภท ตลอดจนการทำตรรกะนิคั้นเรื่องจึงมีความจำเป็น เพื่อจะเป็นประโยชน์ในการศึกษาค้นคว้าโดยสะดวกต่อไป

วัตถุประสงค์ในการวิจัย

วัตถุประสงค์ของการวิจัยครั้งนี้มีดังต่อไปนี้

1. เพื่อรวบรวมและจำแนกประเภทนิทานตลกในจังหวัดเชียงใหม่
2. เพื่อทำดรรชนีค้นเรื่องนิทานตลกในจังหวัดเชียงใหม่

ขอบเขตของการวิจัย

ขอบเขตของการวิจัยครั้งนี้มีดังต่อไปนี้

1. แหล่งข้อมูลในการทำวิจัย อยู่ในเขตอำเภอต่าง ๆ ในจังหวัดเชียงใหม่ทุกอำเภอยกเว้นอำเภอเมือง โดยศึกษาจากหมู่บ้านซึ่งเป็นหมู่บ้านในจังหวัดเชียงใหม่ที่มีประวัติความเป็นมาไม่ต่ำกว่า 50 ปี
2. วิทยากรที่ให้ข้อมูลในครั้งนี้ ต้องเป็นผู้ที่มีความสามารถในการเล่านิทานตลกและเป็นผู้ที่อยู่อาศัยและมีภูมิลำเนาอยู่ในหมู่บ้านนั้น ๆ
3. ข้อมูลที่นำมาวิจัย เป็นข้อมูลปฐมภูมิที่ได้มาโดยการสัมภาษณ์ และบันทึกในแถบบันทึกเสียงเท่านั้น ไม่รวมข้อมูลที่มีการเก็บหรือรวบรวมไว้เป็นลายลักษณ์อักษรแล้ว

วิธีดำเนินการวิจัย

* วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ใช้วิธีการวิจัยทางคติชนวิทยา (Folklore) โดยมีขั้นตอนในการดำเนินงานดังนี้

1. การศึกษาข้อมูลเบื้องต้น
 - 1.1 ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับนิทานพื้นบ้านและนิทานตลก จากเอกสารภาษาไทยและภาษาต่างประเทศ
 - 1.2 ศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์และสังคมล้านนา
2. การเก็บรวบรวมข้อมูล
 - 2.1 สืบหาข้อมูลบันทึกเทปจากสถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ที่ยังมีได้มีการพิมพ์เป็นลายลักษณ์อักษร
 - 2.2 สืบหาและคัดเลือกวิทยากรผู้ที่มีความรู้ความสามารถที่จะให้ข้อมูลนิทานได้อย่างมีประสิทธิภาพ
 - 2.3 เมื่อได้วิทยากรแล้ว จึงดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยวิธีทางคติชนวิทยา (Folklore) มีการบันทึกการเล่านิทานด้วยการบันทึกเสียงเป็นเรื่อง ๆ ไป

3. การจัดการกระทำข้อมูล

3.1 ถ่ายเสียงจากแถบบันทึกเสียงออกมาเป็นสายลัทธิอักษรแบบคำต่อคำด้วยอักษรและอักษรวิธีของภาษาไทยกลาง โดยให้ใกล้เคียงกับเสียงจริงของวิทยากรมากที่สุด

3.2 จำแนกประเภทนิทานตลกตามแนวคิดของนิทาน ซึ่ง สตีธ ธรอมสัน (Stith Thompson) จำแนกไว้ 16 ประเภท

3.3 ทำทรานสคริปต์เรื่องตามประเภทของนิทานโดยเรียงลำดับชื่อเรื่องตามลำดับตัวอักษรภาษาไทยกลาง โดยอาศัยวิธีการเรียงลำดับตัวอักษรจากแผนภูมิราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2525

4. การเสนอผลการศึกษาค้นคว้า

การเสนอผลการค้นคว้าครั้งนี้ เสนอผลการค้นคว้าแบบพรรณนาวิเคราะห์ (Analytical Description)

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. เป็นการรวบรวมและบันทึกนิทานตลกในจังหวัดเชียงใหม่ไว้เป็นสายลัทธิอักษร อย่างมีระบบ ซึ่งจะช่วยให้ออกมาต่อการศึกษาค้นคว้าต่อไป
2. เป็นพื้นฐานในการศึกษาวิเคราะห์ในระดับกว้างและลึกต่อไป
3. เป็นประโยชน์ต่อการศึกษาคณาจารย์ วรณกรรมท้องถิ่นและวิชาอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง

ข้อตกลงเบื้องต้น

1. ในการเก็บรวบรวมข้อมูลนิทานตลกในจังหวัดเชียงใหม่ แหล่งข้อมูลได้จากอำเภอต่างๆ ในจังหวัดเชียงใหม่ 18 อำเภอ ดังนี้คือ อำเภอจอมทอง อำเภอเชียงดาว อำเภอดอยเต่า อำเภอคอยสะเกิด อำเภอพร้าว อำเภอฝาง อำเภอแม่แจ่ม อำเภอแม่แตง อำเภอแม่ริม อำเภอแม่อาว อำเภอสะเมิง อำเภอสันกำแพง อำเภอสันทราย อำเภอสันป่าตอง อำเภอสารภี อำเภอหางดง อำเภออมก๋อย และอำเภอฮอด ทั้งนี้ไม่รวมอำเภอเมือง กิ่งอำเภอเวียงแหง และกิ่งอำเภอไชยปราการ

2. การถ่ายถอดข้อมูลจากแถบบันทึกเสียงเป็นสายลัทธิอักษร จะใช้อักษรวิธีของภาษาไทยกลาง โดยเขียนเทียบเสียงให้ใกล้เคียงกับเสียงจริงของวิทยากรมากที่สุด คำบางคำที่เป็นคำเดียวกันหรือเป็นคำที่มีความหมายเหมือนกัน เช่นคำว่า ก่อ - กี้, แผล - แล้, นื้อ - ให้, ตวย - ไตย, ในงานวิจัยฉบับนี้จะมีปรากฏทั้งสองคำ แม้ในเรื่องเดียวกัน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับสำเนียงของวิทยากรผู้ให้ข้อมูลเป็นสำคัญว่าในประโยคหรือข้อความนั้น ๆ วิทยากรออกเสียงอย่างไรก็จะยึดตามเสียงของวิทยากร

3. เนื้อหาของข้อมูลที่ถ่ายถอดจากแถบบันทึกเสียงเป็นลายลักษณ์อักษร จะคงไว้ตามที่
วิทยากรให้ข้อมูลทุกประการ

นิทานสั้นที่เฉพาะ

นิทานตลก หมายถึง เรื่องเล่าของชาวบ้านที่มุ่งให้เกิดอารมณ์ขันโดยมีอาการยิ้ม หรือ
หัวเราะปรากฏให้เห็น

วิทยากร หมายถึง บุคคลผู้ให้ข้อมูล คือตัวผู้เล่านิทานตลก

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

กิ่งแก้ว อัครถาวร ได้ศึกษารวบรวมวรรณกรรมจากหมู่บ้านในตำบลนาป่า อำเภอเมือง
จังหวัดชลบุรี ในเอกสารนี้ได้ให้ความรู้พื้นฐานในทางคติชนวิทยาอย่างกว้างขวาง ทั้งในด้านหลักเกณฑ์
การเลือกแหล่งข้อมูล วิธีการดำเนินการเก็บข้อมูลภาคสนาม นอกจากนี้ยังได้วิเคราะห์ข้อมูลทางคติชน
วิทยาประเภทนิทาน แสดงให้เห็นว่านิทานชาวบ้านมีบทบาทหน้าที่ต่อชาวบ้านในด้านให้ความบันเทิง เป็น
เครื่องอบรมสั่งสอนทางด้านจิตใจ ให้ชาวบ้านมองเห็นความสุขความทุกข์ในชีวิต ในส่วนที่เกี่ยวกับนิทาน
ตลกนั้น กล่าวว่าในหมู่บ้านนั้นนิยมเล่าเรื่องตลกคู่กับเรื่องที่เป็นคติสอนใจ การเล่านิทานชนิดนี้มักจะเล่า
ในงานศพ เพื่อปลุกปลอบให้กำลังใจแก่ผู้ที่ไปอยู่เป็นเพื่อนคนมิให้หดหู่วิงเวง นิทานตลกจากบ้านในแบ่งได้
เป็นสองชนิด คือ นิทานตลกแบบหยาบโหล ซึ่งมักจะเป็นเรื่องเกี่ยวกับพระมหजरภัยกับราชาที่แปลกไปจาก
ชีวิตธรรมดา กับเรื่องตลกแบบไม่หยาบโหล เช่น ตลกในการใช้ภาษา ตลกในความบิดเบี้ยวของโชคสลา
 เป็นต้น (กิ่งแก้ว อัครถาวร 2514:444 หน้า)

กุหลาบ มัลลิกะมาส ได้ให้ความรู้ความคิดเกี่ยวกับคติชาวบ้านและนิทานชาวบ้านว่า เป็น
เครื่องส่งเสริมให้เกิดความเข้าใจในชีวิตและวัฒนธรรมทั่วไปได้ดีขึ้น เป็นประโยชน์ต่อการศึกษาประวัติ-
ศาสตร์ โบราณคดีและวรรณคดีอย่างกว้างขวางลึกซึ้ง ในส่วนของนิทานตลกได้กล่าวโดยสรุปว่า นิทาน
ชนิดนี้มีมากในสังคมไทย โดยมากจะเป็นเรื่องสั้น ๆ จุดสำคัญของเรื่องอยู่ที่ความไม่น่าจะเป็นไปได้ในรูป
แบบต่าง ๆ (กุหลาบ มัลลิกะมาส 2518:273 หน้า)

จารุวรรณ ธรรมวัตร และคณะ วิเคราะห์นิทานชาวบ้านจากสามหมู่บ้านคือ บ้านสองนางโย
จังหวัดมหาสารคาม บ้านเขวา จังหวัดร้อยเอ็ด และบ้านอาจสามารถ จังหวัดขอนแก่น ในจำนวนนิทาน
ทั้งหมดนั้น นิทานตลกรวบรวมได้มากกว่านิทานชนิดอื่น ผลการวิเคราะห์เปรียบเทียบปรากฏว่า นิทานจาก

สามหมู่บ้านนี้ หลายเรื่องเป็นเรื่องเดียวกัน นอกจากนั้นโครงเรื่องใหญ่และเหตุการณ์บางตอนมีความคล้ายคลึงกับนิทานชาวบ้านในที่อื่น และวรรณกรรมแบบฉบับด้วย (จารุวรรณ ธรรมวัตร และคณะ 2523: 213 หน้า)

ชำนาญ รอดเหตุภัย ได้รวบรวมวรรณกรรมไทยลือ ตำบลหย่วน อำเภอเชียงคำ จังหวัดเชียงราย พบว่า มีนิทานตลกอยู่ 14 เรื่อง เป็นมุขตลกคนใจ การแก้ปัญหา เรื่องไม้และคนเจ้าปัญญา นิทานเหล่านี้มีเนื้อหาส่วนใหญ่อยู่ในชีวิตประจำวัน การเล่านิทานประเภทนี้เป็นการระบายออกอย่างหนึ่งของมนุษย์ เป็นวิธีหาอิสรภาพจากกรอบกิจวัตรของชนบทยุคหนึ่ง ซึ่งตรงความคิดและความประหลาดของบุคคลในสังคมให้ออกมาในรูปของความสนุกสนานเฮฮา (ชำนาญ รอดเหตุภัย 2518:363 หน้า)

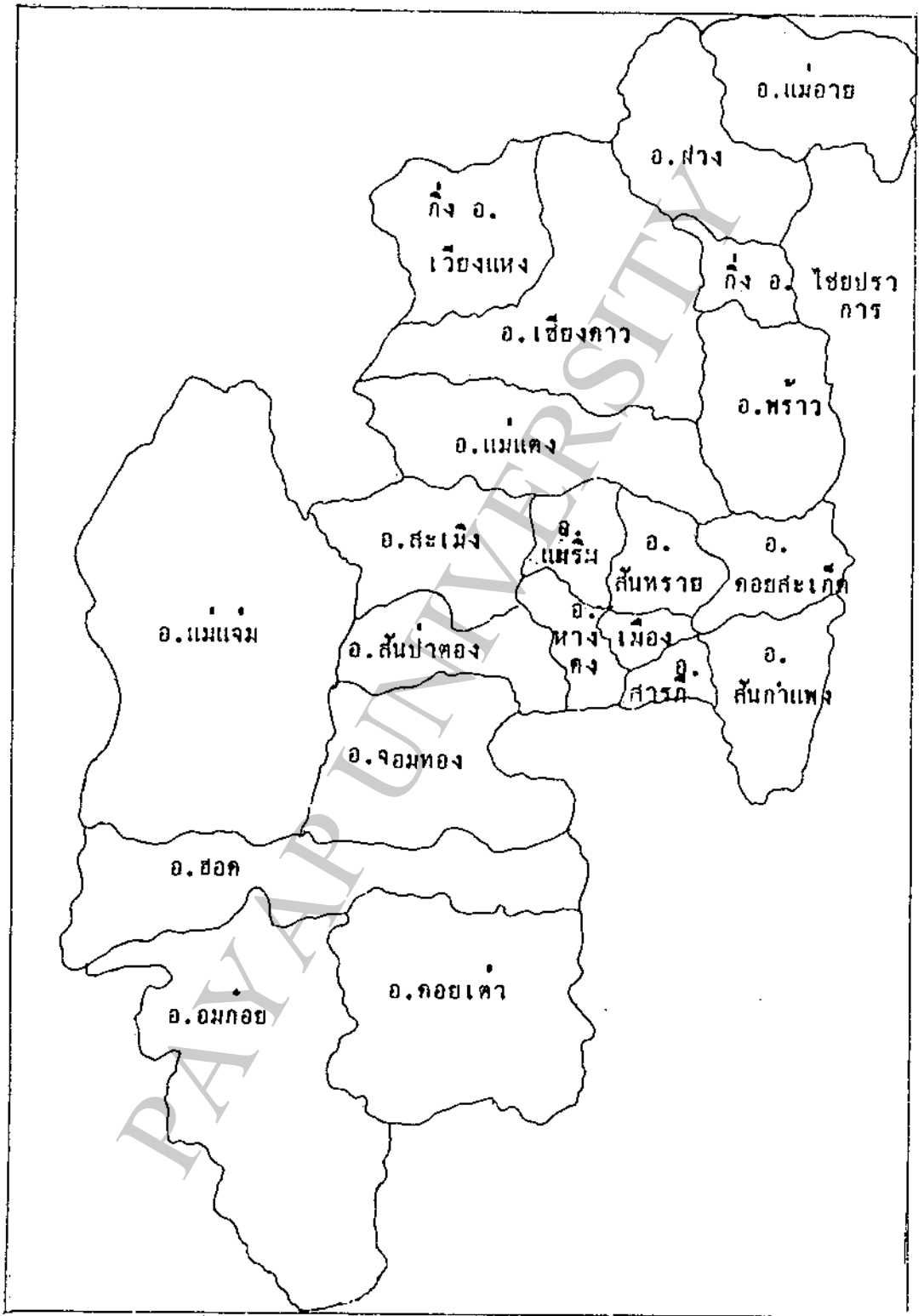
ประจักษ์ สายแสง ได้ศึกษารวบรวมวรรณกรรมต่าง ๆ จากตำบลศรีมาตร ในจำนวนวรรณกรรมเหล่านั้นมีมุขตลก 35 เรื่อง ได้จัดจำแนกตามอนุภาค ในส่วนมุขตลกหยาบโกลนนั้นมีได้เป็นเรื่องที่คุณหมื่นพุทธศาสนา เพราะได้ระบุว่าคุณพระ ชิ หรือเพชร อันเป็นบุคคลในเรื่องนั้นเป็นสัญลักษณ์ทางพุทธศาสนา หากกล่าวถึงในแง่ที่เป็นบุคคลที่จะทำให้เกิดอารมณ์ขันขึ้นได้เท่านั้น (ประจักษ์ สายแสง 2516:273 หน้า)

สมบูรณ์ บำรุงเมือง ได้รวบรวมนิทานตลกจากจังหวัดกำแพงเพชร พิษณุโลก และสุโขทัย ได้นิทานจำนวน 273 เรื่อง และได้จำแนกประเภทนิทานตลกตามอนุภาคที่สำคัญของนิทานตลกแต่ละเรื่องตามแนวที่ปรากฏในหนังสือ Motif - Index of Folk Literature ได้ 78 อนุภาค นอกจากนี้ยังได้ศึกษาเปรียบเทียบความเหมือนและความแตกต่างของนิทานแต่ละจังหวัด ผลของการเปรียบเทียบพบ่านิทานตลกจังหวัดกำแพงเพชร พิษณุโลก สุโขทัย มีส่วนเหมือนกันมากกว่าต่างกัน คือนิทานหลายเรื่องเป็นเรื่องเดียวกัน มีวิธีสร้างเรื่องตลกจากแง่มุมเดียวกัน มีแก่นของเรื่องเพื่อความขบขันเหมือนกัน จะแตกต่างกันในรายละเอียดของเรื่องและแนวคิดในบางเรื่องเท่านั้น นอกจากนี้ยังได้มีการวิเคราะห์เนื้อหาและองค์ประกอบต่าง ๆ ของนิทานตามทฤษฎีสุนาฎกรรมของอริสโตเติล พบว่านิทานตลกจากสามจังหวัดมีลักษณะสอดคล้องกับทฤษฎีของอริสโตเติล คือมีโครงเรื่องและแก่นของเรื่องเป็นความน่าขัน มีแก่นของความขบขันเกิดจากความบกพร่องบิดเบี้ยวไปจากชีวิตจริง ตัวละครเป็นคนธรรมดาไม่ใช่คนสูงศักดิ์ ส่วนที่ต่างกันมีเพียงทางด้านรูปแบบของฉันทลักษณ์ ซึ่งรูปแบบของฉันทลักษณ์ตามทฤษฎีเรื่องสุนาฎกรรมนิยมใช้ร้อยกรองในการประพันธ์ ส่วนนิทานตลกใช้ภาษาพูดในการเล่า

อุดม รุ่งเรืองศรี ได้รวบรวมนิทานตลก (เจี้ยก้อม) ในเขตจังหวัดต่าง ๆ ทางภาคเหนือ ได้เจี้ยก้อมจำนวน 354 เรื่อง และนำมาจำแนกหมวดหมู่ตามระดับความสัมพันธ์ของบุคคลที่เป็นตัวตลกในเจี้ยก้อมเรื่องนั้น ๆ เช่น เจี้ยก้อมเกี่ยวกับพระ เจี้ยก้อมเกี่ยวกับทิดสิกใหม่ เจี้ยก้อมเกี่ยวกับคนต่างเผ่า เจี้ยก้อมเกี่ยวกับคนผิดปกติ เป็นต้น จากตัวละครต่าง ๆ เหล่านี้สามารถจำแนกเป็นระดับของบุคคลได้ 3 ระดับ คือระดับสูง เช่น ขนขึ้นปกครอง พระ ระดับกลาง เช่น พ่อแม่ลูก เขย - สะใภ้ ระดับต่ำ

เช่น คนต่างเผ่า คนผิดปกติ เป็นต้น และได้กล่าวสรุปถึงหน้าที่ของเจียก้อมในด้านต่าง ๆ ว่า เจียก้อมจะสามารถสะท้อนให้เห็นสภาพชีวิตความเป็นอยู่ ตลอดจนความเชื่อ ทัศนคติ ค่านิยมของคนในสังคม ทั้งยังเป็นขบวนการควบคุมสังคม ให้การศึกษาแก่ประชาชนและเป็นสิ่งที่ก่อให้เกิดความรื่นรมย์แก่ผู้ฟังอีกด้วย (อุคม รุ่งเรืองศรี 2528 : 218 หน้า)

PAYAP UNIVERSITY

แผนที่สังเขปจังหวัดเชียงใหม่